

עודכן ב- 28/08/2008 13:10

גשר בין הים השחור לספר בראשית

הבשורה של מחברי המחקר החדש על תיבת נח אינה "גילינו מתי ואיך נוצר הים השחור", אלא בעיקר "גילינו את המבול" המתואר בספרות המסופוטמית ובספר בראשית

מאת יעקב שביט

המבול של נח: התגליות המדעיות החדשות על מאורע ששינה את ההיסטוריה, מאת ויליאם ריאן וולטר פיטמן, תירגמה מאנגלית תמר אלמוג, הוצאת עם עובד, אופקים, 2008, 300 עמודים

החבורה הגדולה וחסרת הלאות של "ציידי המבול" נחלקת לשני מחנות עיקריים: אלה המחפשים את שרידיה של תיבת נח על הר אררט, ואלה המחפשים ראיות שאכן, אי שם בעבר הרחוק מאוד, התרחש על פני כדור הארץ אירוע קטסטרופלי בדמות מבול. "ציידי התיבה" מאמינים כי עדות פיזית, כלומר מציאת תיבת נח, או לפחות שריד ממנה, תסתום את פיות הכופרים באמיתות הסיפור המקראי. מנקודת מבטם, גילוי התיבה חשוב יותר מהוכחה מדעית שהיה מבול, שכן רק התיבה יכולה לשמש ראיה למהימנות הסיפור המקראי על נח ובניו - שהוא, מבחינתם, העיקר. הספרות המתעדת את הדיווחים על החיפושים העקרים אחר התיבה על הר אררט במאה השנים האחרונות מלמדת כי מדובר בבדאים ובעלי דמיון תמימים.

לעומתם, "מחפשי המבול" כוללים שתי קבוצות משנה, שתהום מבדילה ביניהם: הראשונה תרה אחר ראיות להתרחשותו של אירוע-טבע קטסטרופלי, אבל בעל אופי לוקאלי, ואילו האחרת מבקשת להוכיח שמדובר באירוע טבע קוסמי, ששינה את פני כדור הארץ כולו. אם מדובר באירוע טבע לוקאלי, אפשר להסתפק בעדויות ארכיאולוגיות לכך שאסון כמו שיטפון גדול התרחש באזור המסוים. אך אם מדובר במאורע קוסמי, צריך להצביע, למשל, על שינוי דרמטי שהתרחש במערך הכוכבים ובמהלכם (ר' למשל בספר "סוד המבול, משולש ברמודה המסתורי ונדידת היבשות"). בצד שני המחנות הנזכרים יש מחנה גדול נוסף, וחשוב לא פחות, של אלה המבקשים להוכיח באותות ובמופתים כי הסיפור המקראי על תיבת הוא סיפור ריאליסטי, ומציעים הסבר לכל פרטיו.

היצע התיאוריות אינו חדש. נחמיה דויד הופמן, מחברו של ספר המדע הפופולרי "סיפורי הטבע" (ורשה 1887), סיפר לקוראיו, כי "גם על ספור המבול הכללי הזה שמו החוקרים את כל מעינם, ויקריבו מבחר עתותיהם על מזבח החקירה להביא ראיות ופאקטען (=הוכחות) נכוחים אשר יוכלו להעיד על אמתת הספור הנפלא הזה". יש חוקרים הסבורים, שב"עת הקרח שטפו מי מבול כביר מהקוטב הצפוני עד הים השחור", ואילו חוקרים אחרים סבורים שכוכב שביט אדיר התנגש בארץ "וילחץ את מי הים ממקומם ויאלצם להשתפך על פני האדמה". כל אימת שנדמה כי הדמיון היצירתי יבש צצה לה ידיעה מרעישה: הנה, הפעם באמת, נמצא קברו של גלגמש; הנה, הפעם באמת, נמצאו שרידי "הספינה האבודה של נח". בקול תרועה דומה מתפרסמות חדשים לבקרים תיאוריות המציעות הסבר "מדעי" הפותר אחת ולתמיד את תעלומת המבול.

כמעט מתבקש לומר כי מיתוס המבול על נוסחיו השונים, גלגוליו והפרשנויות השונות שניתנו

לו, הוליד מאז המאה ה-17, יותר מכל מיתוס אחר, מבול של ספרים, רובם ביזאריים, ובהמשך גם ספרות מחקר על ההיסטוריה המרתקת של הניסיונות הבלתי נלאים להוכיח כי המבול אינו סותר את חוקי הטבע, או שהיה מאורע היסטורי (ר' למשל ספרו של נורמן כהן, "המבול של נח במחשבת המערב", 1996). מן הבחינה הזאת, מדובר במיקרוקוסמוס המכיל הרבה מאוד רכיבים של ההיסטוריה האינטלקטואלית היהודית והנוצרית.

על הספר "המבול של נח" (שראה אור לראשונה ב-1998) נאמר כי הוא נוטה גשר בין מיתוס למדע, אך נראה כי הוא מחבר ביניהם באופן מלאכותי. אילו התכוונו מחברי הספר למחקר גיאולוגי שמטרתו להסביר כיצד מאורע קטסטרופלי - הצפה של הים התיכון, שמימיו הגואים פרצו את מצר הבוספורוס - יצר לפני כ-8,000 שנה את הים השחור - והסתפקו בהישגם המדעי, התיאוריה שלהם היתה נידונה בעיקר בין אנשי מדע. אם יש בתיאוריה ממש, היא בוודאי מעלה תרומה חשובה להכרת תולדותיו של כדור הארץ. ואולם, הבשורה שיצאה מפי המחברים לא היתה רק "גילינו מתי ואיך נוצר הים השחור", אלא גם - ובעיקר - "גילינו את המבול" המתואר בספרות המסופוטמית ובספר בראשית.

כשבעים שנה קודם לכן, ב-1929, בישר הארכיאולוג הבריטי סר צ'ל ווללי לעולם הנרעש בשורה דומה: "גילינו את המבול בקברות מלכי אור" (בתל אל-מוקיא, היא אור כשדים). בריאן ופיטמן בישרו לעולם כי המבול לא התרחש בדרום מסופוטמיה, אלא מצפון לה, והוא נחקק בזיכרון של תושבי מסופוטמיה במשך כאלפיים שנה לערך משום שאכן היה "סיפור אמיתי על חורבן שבא על אדמה"; חורבן רחב-ממדים, ולא שיטפון עונתי, חמור ככל שיהיה. ואיך נשמר הזיכרון הזה? הוא עבר במשך מאות רבות בשנים מדור לדור בסיפורים שהושרו ודוקלמו בטקסים "סביב מדורות הכפר ובחניוני שיירות", עד שהועלה על הכתב בצורת סיפור על משפחה אחת שניצלה מן האסון, ושכל בני האדם הם צאצאיה. תיאוריה נחמדה, צריך להודות, שהומצאה כדי לגשר על כאלפיים השנים המפרידים בין מאורע הטבע הנזכר ובין הגירסה השומרית הקדומה של סיפור המבול ועל הפער הגדול בין אופיו של אירוע הטבע הנזכר ובין תוכנו של הסיפור.

התיאוריה על היווצרות הים השחור היא איפוא רק נדבך היסוד, שעליו בנו שני הגיאולוגים את הנדבך השני, ולפיו אזור הים השחור היה מרכז גדול של אוכלוסייה כפרית ניאוליתית מפותחת ומשגשגת. האוכלוסייה הזאת נאלצה להימלט על נכסיה - ידע, כלים ותרבות - והיתה הכוח המניע של התפתחות התרבות בדרום-מזרח אירופה, באנטוליה, במצרים, במסופוטמיה (פליטים מאזור הים השחור הם אבות השומרים). במלים אחרות, אזור הים השחור היה מעין גן עדן, והצפתו גרמה לנדידת עמים, שהפיצו את תרבותם הגבוהה בתבל.

כאן עברו שני הגיאולוגים לתחומי מחקר לא להם, ובחרו באותן השערות שהתאימו לתיאוריה שלהם. השחזור שלהם נבנה על מסקנות שאין להן ראיות מוצקות (לא נמצאה שום עדות לקיומו של יישוב ניאוליתי גדול ומפותח סביב הים השחור, והפלגות מחקר מתקשרות לא העלו שריד כלשהו של יישוב קדום מקרקעית הים השחור; לכל היותר פיסת עץ מאונייה ביזנטית טרופה). בכל מקרה, התיאוריה של ריאן ופיטמן היא עניין למומחים, ולענייננו חשוב הנדבך השלישי, שנועד להבטיח שספרם יהיה רב-מכר. הם כוללים מפתח לגילוי החומרים שמהם נברא סיפור המבול והגלגולים שעבר, עד שעובד על ידי מחבר(י) ספר בראשית, והיה בדורות מאוחרים לסיפור המקראי הפופולרי ביותר ולזה שזכה לפירושים הרבים ביותר מכל מין ומכל סוג.

האם יכול המאמין להסתמך על התיאוריה של ריאן ופיטמן כעל הוכחה מדעית חד-משמעית שהיה מבול? מסקנה כזאת תפיל אותו בפח, שכן לפי שיטת המחברים, סיפור המבול בספר בראשית הוא גלגול של מסורת מסופוטמית קדומה ממנו בהרבה, נח ושלושת בניו הם דמויות אגדתיות, והעיקר - המבול היה מאורע טבע, ולא עונש משמים (וממילא אין טעם לחפש את התיבה על הר אררט). ואולם, הערך של סיפור המבול המקראי אינו היותו הד רחוק לאסון טבע. מנקודת המבט הדתית עיקר הסיפור הוא בתיאור ההתערבות האלוהית בסדרי הטבע, שאחריה נברא העולם בשנית (שהרי "הקב"ה בורא עולמות ומחריבן כרצונו").

לכן, לא רק שאין צורך להוכיח שההתערבות האלוהית הזאת נעשתה לפי חוקי הטבע, אלא שטענה כזאת כמוה ככפירה.

ג'ון קייל, פרופסור לאסטרונומיה באוקספורד, כינה ב-1698 את מי שהציעו הסברים נטורליסטיים-מדעיים למבול בתואר "makers-flood", הנותנים ידם לכפירה: הם מפגינים אי אמון ביכולתו של האל לשנות כרצונו את סדרי הטבע. כמאתיים שנה לאחר מכן כתב מחבר "סיפורי הטבע" ברוח דומה: "ואנחנו, בעלי התורה, אין לנו רק מה שתספר התורה מן המבול". ואולם, הרצון להוכיח את קיומו של המבול היה ונותר חזק מכל טיעון ענייני, והספר הנסקר הוא עוד דוגמה לכך. בד בבד, לרצון הזה יש אופי דינמי, גמיש וסתגלן. הוא יודע להתאים את עצמו ללא קושי לתיאוריות מדעיות מתחלפות ולהוכיח שאין כביכול סתירה בין עיקרי האמונה ובין התיאוריה השולטת בכיפה. התוצאה מן המאמץ הבלתי נלאה הזה היא - כדבריו הנכוחים של דון קמרון אלן בספרו "האגדה של נח: הרציונליזם של הרנסנס באמנות, במדע ובספרות" - ש"ככל שהמקרא מקבל הגנה מן המדע, כך צריך היה להוסיף ולהגן עליו".

הפרופסור יוסי מרט מאוניברסיטת חיפה, שעמד ב-2005 בראש הפלגת מחקר בים השחור אשר אישרה את התיאוריה של המחברים, כותב בנספח לתרגום העברי כי ריאן ופיטמן יצרו "דיאלוג נדיר בין תרבות המדעים לתרבות האמנותיות ומדעי הרוח וגישרו על הפער העמוק ביניהן". לאמיתו של דבר, הספר חושף את הפער בין מחקר מדעי אמפירי (בחלק הראשון של הספר) ובין השערות וספקולציות, המולבשות לבוש ספרותי (בחלק השני), שבו שני הגיאולוגים הנכבדים מציעים שחזור היסטורי בלי עדויות תומכות. ייתכן שטשטוש התחומים הזה נובע מרצון לפרסום באמצעות קישורה של התיאוריה הגיאולוגית למבול של נח ולמקרא. אך אין סיבה שלא להאמין להתלהבותם של המחברים, המאמינים כי לא רק שגילו את המבול, אלא גם מצאו התאמה בין הסיפור המקראי ובין הפרק המכונן בתולדות המין האנושי, שהתרחש לדעתם בחבל העולם שנהפך לים השחור, במה שהם מכנים "כור ההיתוך של המבול". לפי תיאורם, אזור הים השחור היה גן עדן, ובו התקיים עירוב של גנים ושפות. המחברים נעים בקלילות מגיאולוגיה ואוקיאוגרפיה לארכיאולוגיה, לאנתרופולוגיה ולפילולוגיה, וגם למיתוגרפיה.

יש גם צד חיובי בניסיון הזה, שכן החיפוש אחר הוכחות "מדעיות" לסיפור הבריאה ולסיפור הבריאה השנייה (המבול) לא היה תמיד מכשול למחקר מדעי, אלא בהרבה מקרים היה דווקא תמריץ להתפתחות המחקר. פונדמנטליסטים אולי ילכו שולל גם במקרה הזה וירונו נחת ועידוד מן התיאוריה של ריאן ופיטמן, אך השאלה אם יש לתיאוריה שלהם תוקף שייכת אך ורק לתחום המחקר המדעי.

כל הזכויות שמורות, "הארץ" ©

סגור חלון